

10. Сухоруков А. І. Інституційні засади розвитку інвестиційної діяльності у промисловості України [Електронний ресурс] / А. І. Сухоруков – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1577/>
11. Ковач А. В. Світові тенденції інноваційного процесу на сучасному етапі [Електронний ресурс] / А. В. Ковач. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kovach-av-svitovi-tendentsiyi-innovatsiyного-protsesu-nasuchasnomu-etapi/>.
12. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0>

Стаття надійшла: 12.09.2016 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 339.5.053

JEL Classification: F44

ЦИКЛІЧНІСТЬ КРИЗОВИХ ЯВИЩ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Дунська А.Р. к.е.н., доцент

Усачова І.Д.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Анотація. У статті наведено результати дослідження циклічності виникнення кризових явищ у зовнішньоекономічній діяльності України. Досліджено стан експортно-імпоротної діяльності України за період 20 років. З'ясовано основні проблеми, з якими країна зіткнулася у період 1996-2015 рр.. Проаналізовано сальдо зовнішньоторговельного балансу України за останні роки та наведено причини виникнення певних економічних явищ. Предметом дослідження виступає динаміка циклу зовнішньоторговельного балансу України.

Метою дослідження є здійснення аналізу стану експортно-імпоротної діяльності України та визначення характерних фаз, які притаманні певним періодам в історії становлення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни.

Основні методи дослідження застосовані в роботі: метод статистичного аналізу, методи економіко-математичного і порівняльного аналізу, метод системного підходу та метод графічного моделювання.

Циклічність розвитку економік світу характеризуються високим рівнем економічної активності, яка у пік свого розвитку змінює спрямованість вектору у бік спаду. Цикли мають закономірність повторюватись, відрізняючись двома характерними ознаками: тривалість та фактори спричинення циклічних коливань.

Зовнішньоекономічна діяльність України розвивається за економічними принципами циклічності. За період економічного становлення ЗЕД країни перебувала на різних стадіях циклу, які відображали стан економічного розвитку держави. Циклічність розвитку зовнішньоекономічної сфери характеризується значним та нерівномірним впливом на неї великої сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів. Теорії циклічності надають можливість передбачити виникнення кризових явищ у зовнішньоекономічній діяльності України та своєчасно застосувати заходи щодо мінімізації негативних наслідків.

Сферою застосування результатів дослідження може бути: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, експортноорієнтовані підприємства, , приватний сектор тощо.

Досягнути позитивних результатів у зовнішньоекономічній діяльності та стимулювати її розвиток можна завдяки правильному визначенню періодичності циклічних коливань та вчасному застосуванню заходів щодо контролю виникнення кризових ситуацій.

Ключові слова: циклічність, фаза, криза, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоторговельний баланс.

CYCLICAL CRISES IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY UKRAINE

Alla Dunska, PhD in Economics, Associate Professor

Inna Usachova

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Summary. The article contains the results of the study of cyclical crises regarding foreign trade in Ukraine. The state of export-import activity in Ukraine for the period of 20 years was researched. The main challenges facing the country in the period 1996-2015 were found out. The balance of foreign trade of Ukraine for recent years was

analyzed and the causes of certain economic phenomena were explored. The subject of research is the dynamics of the cycle trade balance of Ukraine.

The aim of the study is an analysis of the state of export-import activity of Ukraine and determination the specific phases that are inherent in certain periods in the history of formation and development of foreign economic activity of the country.

The main methods used in the article: the method of statistical analysis, mathematical methods of economic analysis, comparative method, method of systematic approach and graphical method.

Cycles of economies development are characterized by a high level of economic activity, which changes the orientation vector to decline at the peak of its development. The cycles have a regularity to repeat differing two characteristic features: the duration and factors causing cyclical fluctuations.

Ukraine foreign economic activity develops by cyclical economic policies. During the period of the economic formation foreign trade of the country was at different stages of the cycle, reflecting the state of economic development. Cycles of foreign economic sphere are characterized by significant and uneven impact on its large set of external and internal factors. Cyclical theory helps to predict the emergence of the crisis in Ukraine foreign economic activity and promptly apply measures to minimize adverse effects.

Research results can be applied in: The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, export-oriented enterprises, the private sector and others.

To achieve good results and encourage the development of foreign economic activity it is necessary to make the correct definition of the periodicity of cyclical fluctuations and apply the measures of control crisis situations timely.

Keywords: cycle, phase, crisis, foreign trade, foreign trade balance.

Постановка проблеми. Економічний розвиток країни – це складний та нерівномірний процес, який знаходиться під впливом безлічі факторів та має періоди як піднесення, так і кризи. Кругообіг процесів, які формують розвиток економіки, передбачає зміну еволюційних та революційних стадій, які входять до складу певного циклу.

Зовнішньоекономічна діяльність України, як частина економіки країни, також характеризується певними циклічними коливаннями, що мають місце залежно від стадії розвитку національної економіки. Тому для використання можливостей забезпечення ефективного функціонування економіки, зокрема зовнішньоекономічного сектору, потрібно розуміти характер циклічних коливань процесів у зовнішньоекономічній сфері, дослідити динаміку та інтенсивність циклічних змін та на цій основі сформулювати програму заходів щодо мінімізації негативних наслідків у період виникнення кризових явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання циклічності економіки не є новими для економічної науки, втім їх дослідження залишається актуальним і сьогодні. Фундаментальні засади теорії циклічності були сформовані і розроблені у наукових публікаціях таких видатних вчених та дослідників, як Н. Кондратьєв, С. Кузнець, Дж. Китчин, Кл. Жугляр і багато інших. У роботах зазначених авторів були досліджені фактори впливу на циклічність процесів, визначені стадії циклу світової економіки та методи передбачення виникнення кризових явищ.

Невирішені складові загальної проблеми. Проте, проблема циклічних коливань зовнішньоекономічної діяльності країни залишається недостатньо дослідженою і потребує детального вивчення. Сучасна економічна ситуація, зокрема у зовнішньоекономічному секторі, потребує негайної розробки програми щодо мінімізації негативних ефектів, обумовлених виникненням циклічних криз у розвитку економіки країни.

Мета статті полягає у дослідженні циклічності кризових явищ у зовнішньоекономічній діяльності України, сучасних проблем розвитку експорту товарів та розробці пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний цикл розглядається як закономірна послідовність спадів та піднесенів ділової активності протягом певного періоду часу, тобто це безперервний рух від однієї кризи до іншої, що має властивість повторюватись. Починається економічний цикл фазою кризи, яка порушує стабільний хід економічного розвитку, а всі наступні фази, навпаки, відновлюють його, тим самим зберігаючи баланс та в економічній системі [1, с.132].

Структурний аналіз економічних циклів надає можливість наочно представити картину послідовної зміни фаз циклу. Так, у роботі У. К. Мітчелла [2, с. 65], була запропонована структуризація економічного циклу із виокремленням чотирьох фаз: криза (спад), депресія, поживавлення, піднесення (Рисунок 1).

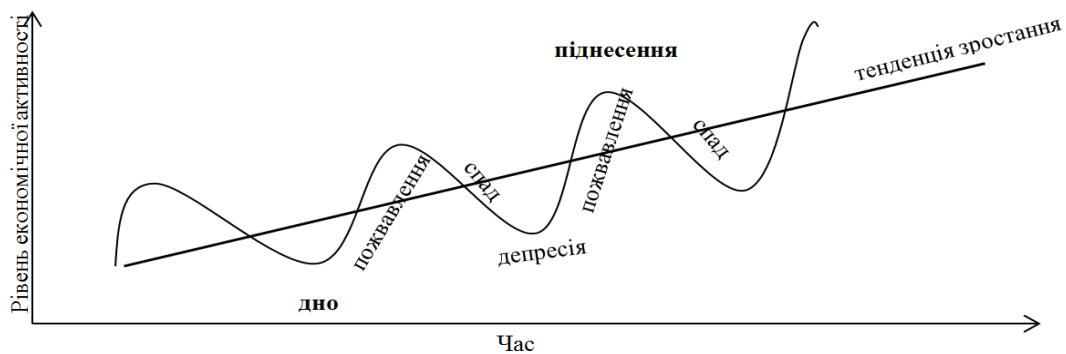

Рисунок 1 – Фази економічного циклу [2, с. 65]

Представлена структура економічного циклу надає можливість спостерігати, що фаза піднесення завершується і змінюється фазою кризи на так званій верхній поворотній точці, або «вершині». Таким самим чином фаза кризи завершується і відкриває шлях до нового піднесення через фазу депресії на кожній поворотній точці, або на «дні». На сьогодні найбільша увага приділяється не безпосередньо кризам та піднесенням, а динамічним аспектам зниження та підвищення економічної активності. Не завжди «вершина» дає процвітання, як і точки так званого «дна» означають нульову або від'ємну ефективність економіки [3, с. 271].

У процесі становлення ринкової економіки чимало досліджень було присвячено причинам та наслідкам циклічних коливань, зокрема кризових явищ. Науковцями було розроблено різні теорії економічних циклів, у яких описаний механізм їх функціонування та шляхи стабілізації ситуації.

Економічні цикли характеризують двома основними ознаками: тривалість циклу та рушійні сили, які передбачають його виникнення та механізм дії. З цього погляду економічні цикли можна поділити наступним чином (Таблиця 1):

Таблиця 1 – Класифікація економічних циклів

Назва економічних циклів	Тривалість	Рушійні сили
Цикли Кондратьєва	40-60 років	Структурна перебудова виробництва, радикальні зміни в технологічній базі суспільного виробництва [4, с.112].
Цикли Кузнеця	20-35 років	Зрушення у відтворюваній структурі виробництва [5, с. 46]
Цикли Жугляра	7-11 років	Грошово-кредитні фактори та їх взаємодія
Цикли Китчина	3-5 років	Динаміка величини запасів товарно-матеріальних цінностей та затримкою у часі інформаційних потоків [6, с. 17].
Приватні господарські цикли	1-12 років	Коливання інвестиційної активності.

Незважаючи на різні трактування причин виникнення економічних коливань, беззаперечним є те, що циклічні зміни в економіці обумовлюються певними суттєвими відхиленнями попиту від пропозиції, витрат та потенційних доходів. До індикаторів таких відхилень можна віднести динаміку ВВП, рівня безробіття, рівня інфляції, сальдо зовнішньоторговельного балансу реальних доходів населення тощо [3, с. 273].

Зовнішньоекономічна діяльність країни також піддається коливанням економічних циклів, що призводить до почергової зміни стадій росту та спаду, які мають закономірний характер.

Важливим показником ефективності зовнішньоекономічної діяльності країни є позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу. Тому для вивчення характеру і динаміки зовнішньоекономічного сектору економіки розглянемо зміну обсягів експорту та імпорту товарів за останні 20 років (Таблиця 2).

Таблиця 2 – Обсяги експорту-імпорту товарів за період 1996-2015 рр.

Рік	Експорт	Відносне відхилення, %	Імпорт	Відносне відхилення, %	Сальдо
1996	14400,8	-	17603,4	-	-3202,6
1997	14231,9	-1,2	17128	-2,7	-2896,1
1998	12637,4	-12,2	14675,6	-16,6	-2038,2
1999	11581,6	-19,6	11846,1	-32,7	-264,5
2000	14752,5	2,4	13956	-20,7	796,5
2001	16264,7	12,9	15775,1	-10,4	489,6
2002	17957,1	24,7	16976,8	-3,6	980,3
2003	23066,8	60,2	23020,1	30,8	46,7
2004	32666,1	126,8	28996,8	64,7	3669,3
2005	34228,4	137,7	36136,3	105,3	-1907,9
2006	38638	168,3	45038,6	155,9	-6400,6
2007	49296,1	242,3	60618	244,4	-11322
2008	66967,3	365,0	85535,3	385,9	-18568
2009	39695,7	175,6	45433,1	158,1	-5737,4
2010	51405,2	257,0	60742,2	245,1	-9337
2011	68394,2	374,9	82608,2	369,3	-14214
2012	68830,4	378,0	84717,6	381,3	-15887
2013	63320,7	339,7	76986,8	337,3	-13666
2014	53901,7	274,3	54428,7	209,2	-527
2015	38127,1	164,8	37516,4	113,1	610,7

**відносне відхилення розраховувалось по відношенню до базового 1996р.*

Розраховано авторами на основі даних джерела [7].

Аналіз показників експорту та імпорту окремо один від одного надає можливість зробити висновок, що за 20 років обсяги експорту товарів суттєво збільшились, пік експортної діяльності країни спостерігається у 2011р., коли показник експорту досяг максимуму зі значенням 68394,2 млн. дол., що пояснюється відносно стабільним станом економіки на той час та розвитком експортоорієнтованого виробництва. Вже у 2015 р. показник обсягу експорту знизився до рівня 2006 р. – 38127,1 млн. дол. Таке явище пояснюється кризовим становищем в країні, втратою експортоорієнтованих підприємств на Сході та на Півдні України (Кримський півострів та частини Донецької та Луганської областей), а також втратою міжнародних партнерів з Російської Федерації.

Імпортні операція демонструють аналогічну динаміку. Так, показник обсягів імпорту діяльності досяг максимуму у 2012 р. із значенням 84717,6 млн. дол., що було обумовлено високим рівнем купівельної спроможності громадян, стабільністю національної валюти та помірним темпом інфляції в країні. У 2014 році відбулося різке скорочення імпорту (22 млн. дол.) через стрімке падіння національної валюти по відношенню до американського долара, що змусило імпортерів зменшити обсяги імпортованої продукції. У 2015 році падіння гривні не припинялося, тому показник імпорту впав до рівня 2005 р. – 37516,4 млн. дол., що можна також пояснити падінням купівельної спроможності населення та гіперінфляцією, що певною мірою залежить від курсу національної валюти.

Для комплексної характеристики стану зовнішньоекономічної діяльності країни доцільно співставити показники експорту та імпорту та прослідкувати динамічні зміни у зовнішньоторговельному балансі.

Для наочного аналізу циклічності зовнішньоекономічної діяльності України будемо застосовувати метод графічного моделювання, за допомогою якого представимо сальдо торговельного балансу за період 1996-2015 рр. у вигляді графіка (Рисунок 2).

Рисунок 2 – Динаміка зміни сальдо зовнішньоторговельного балансу за період 1996-2015 рр.

Розроблено авторами на основі даних джерела [7].

Досліджуваний часовий інтервал у розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни можна розділити на певні фази:

- 1996-2002 рр. – «Фаза пожвавлення». Перше десятиліття незалежності України характеризується становленням держави, налагодженням міжнародних взаємовідносин та залученням інвестицій в економіку країни, а отже, відбувається помірний розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

- 2003-2004 рр. – «Фаза піднесення». Цей період є найбільш успішним у зовнішньоекономічному секторі, що характеризується найвищим (позитивним) сальдо зовнішньоторговельного балансу. Обсяги експорту товарів набирали обертів, адже відбувався доволі значущий розвиток промисловості. «Фаза піднесення» є логічним продовженням попередньої фази.

- 2005-2008 рр. – «Фаза рецесії». Високий рівень економічної активності, досягнувши свого піку, змінює спрямованість вектору у бік спаду. У 2008 році, ЗЕД України досягнула так званої точки «дна», тобто найнижчої точки, що пояснюється світовою економічною кризою, яка мала свій вплив на українську економіку у цілому та на зовнішньоекономічний сектор зокрема [8, с. 269]. Також стрімко відбувається розвиток імпоротної діяльності, імпортовані товари заповнили національний ринок, що спричинило негативний ефект на виробничу діяльність національних виробників.

- 2009-2012 рр. – «Фаза застою» може розглядатися як початок виходу з кризи. Для відновлення позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу скупна пропозиція (обсяги експорту) поступово наближується до сукупного попиту (обсяги імпорту) товарів на зовнішньому ринку із одночасною зміною динаміки збільшення експортно-імпортного обороту.

- 2013-2015 рр. – «Фаза помірної пожвавлення». Цей період характеризується неоднозначністю економічних явищ. З одного боку, країна знаходиться у кризовому стані через революційні процеси, нестабільність політичної ситуації, загострення військового конфлікту на Сході України, стрімке закриття виробничих підприємств та відтік інвестиційного капіталу. З іншого боку, якщо розглядати цей період з точки зору зовнішньоекономічної діяльності країни, то бачимо, що сальдо торговельного балансу у 2015 р. є позитивним (вперше за останні 10 років). Зазначимо, що девальвація гривні є негативним явищем для економіки в цілому, але позитивним – для зовнішньоекономічної діяльності, адже виручка від експорту товарів виростає в тричі, порівняно із попередніми роками, а через високий курс долара до гривні імпорту товарів значно скорочується, що спрацьовує як механізм захисту національного виробника [9].

За допомогою теорії циклічності економічних систем спрогнозуємо подальший розвиток експортно-імпоротної діяльності країни (Рисунок 3).

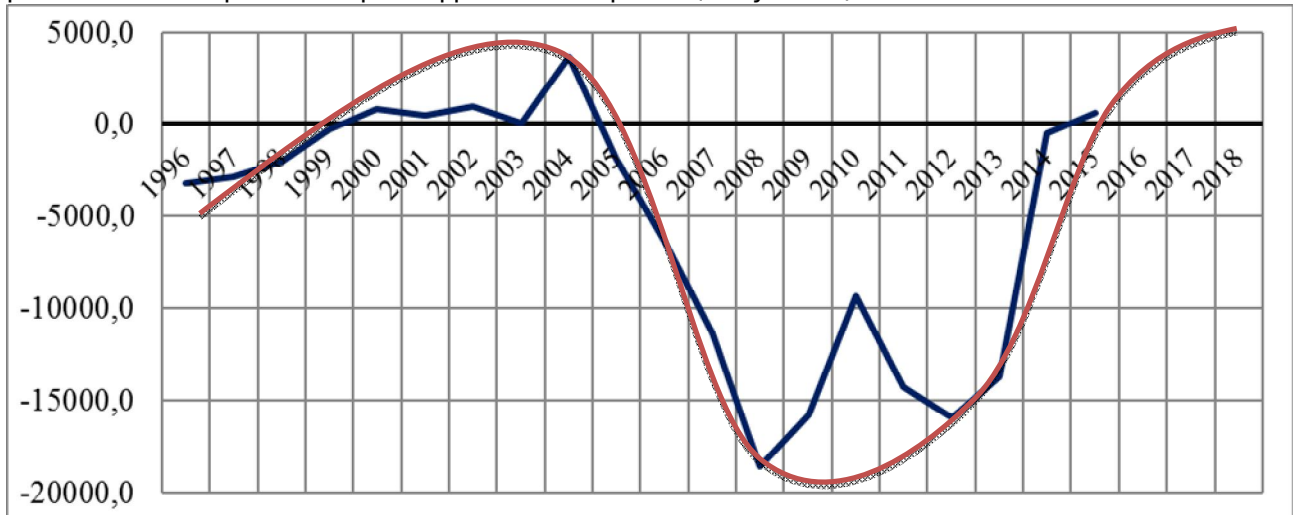

Рисунок 3 – Прогноз зовнішньоторговельного балансу Україна на 2016-2018 рр.

Розроблено авторами на основі даних джерела [7].

За принципами циклічності економічної діяльності після «фази помірного поживлення» слідує «фаза піднесення», тому за умов, що склалися, наразі, в країні, наступні 3-5 років Україна буде накопичувати експортний потенціал та розвивати міжнародні відносини, що стане фундаментом для розвитку та інтеграції України в світовий простір на умовах рівноправного та самодостатнього партнерства [10].

Висновок. Здійснене дослідження надає можливість зробити висновок, що циклічність світової економіки є закономірним явищем, яке характеризується почерговою зміною революційних та еволюційних процесів. Кожна фаза циклу відображає певну стадію розвитку економічної системи тому теорії циклічності можна застосувати також до окремих складових національної економіки країни, зокрема до зовнішньоекономічної сфери. Оскільки основним індикатором стану ЗЕД України є сальдо зовнішньоторговельного балансу, ефективність зовнішньоекономічної діяльності країни характеризується позитивним сальдо зовнішньоторговельного балансу. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності за період 1996-2015 рр. надав можливість зробити висновок, що ЗЕД України за досліджуваний період продемонструвала повний цикл розвитку, що охоплює фази кризи, депресії, поживлення та піднесення. Наразі, зовнішньоекономічна діяльність України перебуває на стадії подолання кризи у фазі помірного поживлення після застою. За прогнозами, що ґрунтуються на принципах циклічності розвитку, у наступні 3-5 років Україна зможе реалізувати експортні можливості, що надасть можливість вивести зовнішньоекономічну діяльність країни у нову «фазу піднесення».

Перелік посилань

1. *Національна економіка: підручник / за ред. проф. к.е.н. П.В. Круша. – Київ.: Каравела; Піча Ю.В., 2008. – 416 с.*
2. *Єщенко П. С. Сучасна економіка: Навч. посіб. / П. С. Єщенко. – Київ: Вища школа, 2005. – 325 с.*
3. *Волков В. П. Малі економічні цикли: теорія та вітчизняна практика / В. П. Волков, Л. А. Горошкова. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – №1. – С. 270–275.*
4. *Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 2002. – 860 с.*
5. *Kuznets S. Secular Movement in Production and Prices. Their Nature and their Bearing upon Cyclical Fluctuations / S. Kuznets. – Boston: Houghton Mifflin, 1930. – 536 p.*
6. *Kitchin Joseph. Cycles and Trends in Economic Factors / Joseph Kitchin // The Reviews of Economics and Statistics. – 1923. – Vol. 5. – No 1. – p.10-16.*
7. *Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>*
8. *Шкляр А. І. Платіжний баланс України: чинники кризи і механізми відновлення рівноваги / А. І. Шкляр. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №6. – С. 266–272.*
9. *Національний Банк України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:*

УДК 681.45

JEL Classification: M21

ОПТИМІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАХОДІВ З ПРИВОДУ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Кудрявцева О.В., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Предметом роботи є теоретичні засади формування регіональної і національної конкурентоспроможності. Метою роботи є виявлення основних шляхів оптимізації державної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності на національному і регіональному рівні.

З метою одержання обґрунтованих висновків у процесі роботи були використані абстрактно-логічний метод; системно-структурний аналіз, та метод порівнянь. В роботі було виділено й обґрунтовано три напрями спрямовані на підвищення регіональної та державної конкурентоспроможності, а саме, зовнішньоекономічна, регіональна і структурна політика. Обґрунтовано ступінь важливості коректного погодження дій на зазначених напрямках, оскільки їх тісний взаємозв'язок, та особливості відкритої економіки, можуть надати певних труднощів у вирішенні даного питання. Крім того, проаналізовано і запропоновано оптимальний для підтримки високого рівня регіональної і державної конкурентоспроможності, порядок функціонування влади, та розмежування повноважень «по вертикалі» – між центральними, регіональними та місцевими органами влади. Для успішного функціонування усіх рівнів влади потрібне ретельне узгодження регіональних і загальнонаціональних інтересів. У зв'язку з цим, в роботі надане власне трактування поняття конкурентоспроможності країни, а також запропоновано ряд завдань які доцільно вирішити для підвищення її рівня.

Ключові слова: конкурентоспроможність, держава, регіон, національний, ефективність.

OPTIMIZATION OF GOVERNMENT ACTION ON COMPETITIVENESS ON NATIONAL AND REGIONAL LEVELS

Oksana Kudryavtseva, PhD in Economics

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary. The subject of the work is theoretical base of regional and national competitiveness. The aim is to identify ways to optimize the basic state policy aimed at improving competitiveness at national and regional level.

To obtain reasonable conclusions in the work has an abstract logical method; system-structural analysis, and method comparisons. The paper was isolated and grounded three areas aimed at improving regional and national competitiveness, namely, foreign, regional and structural policy. Proved the degree of importance of correct coordination of actions in these areas because of their close relationship, and features an open economy, can have some difficulty in resolving this issue. Furthermore, analyzes and proposed best to maintain a high level of regional and state competitiveness, the functioning of government and the separation of powers "vertically" – between central, regional and local authorities. The successful operation of all levels of government requires careful coordination of regional and national interest. In this regard, the work provided proper interpretation of the concept of competitiveness of the country and prompted a number of problems which should be solved to improve its level.

Keywords: competitiveness, state, region, national efficiency.

Постановка проблеми: По мірі того, як регіони залучаються до міжнародної торгівлі, підвищення їх конкурентоспроможності стає все більш важливим завданням для органів державної влади як на національному, так і на регіональному рівнях. У загальному вигляді це завдання можна сформулювати таким чином.